

Рис. 1 - Рівень згуртованості експериментальних груп (до та після експерименту).

Паралельно з розрахунком рівня згуртованості, дослідження дозволило з'ясувати, як самі студенти оцінюють колектив і своє самопочуття в ньому. Так, 81% опитаних зізналися, що почувають себе частиною колективу й хотіли б залишитися саме в ньому. Таким чином, не тільки якісні, але й кількісні показники підтвердили позитивний характер змін, що відбулися в експериментальних групах. Дослідно-експериментальна робота дозволила зробити висновок про те, що формування взаємин у студентському колективі сприяє підвищенню якості процесу підготовки майбутнього фахівця. Відзначається в цілому ріст творчих здібностей студентів, поліпшення академічних показників, удосконалення вміння застосовувати знання. Отже міжособистісне спілкування, як і діяльність, - необхідна умова формування особистості. У процесі спілкування встановлюється спільність ідей, настроїв, поглядів, взаємовплив і взаємодія людей. Підвищення ефективності групової взаємодії студентів зв'язано з тим, що за рахунок безпосереднього керування процесом міжособистісної комунікації під час раціонально організованих занять відбувається оптимізація міжособистісних зв'язків і нервово-психічних станів членів студентського колективу. Отримані результати дослідження свідчать про великі виховні можливості фізичної культури й спорту за умови ефективного керування її засобами й методами.

ВИСНОВКИ. Результати проведених досліджень дозволили встановити ступінь впливу занять фізичною культурою й спортом на індивідуальні й групові характеристики студентів: - студенти, що мають різнобічний фізкультурно-спортивний досвід (особливо займалися спортивними іграми й іншими командними видами спорту) переважають своїх однокурсників за обсягом й інтенсивністю спілкування, показникам самовизначення в навчальному колективі; - фізкультурно-спортивна діяльність, що відрізняється високим рівнем міжособистісної взаємодії, при однаковому рівні педагогічного керування створює більше сприятливі умови для придбання студентами необхідного психолого-педагогічного досвіду, використовуюваного при формуванні колективної взаємодії; - різні форми фізичної культури, а також види спорту в різному ступені сприяють формуванню соціально значимих якостей особистості; - заняття з фізичної культури сприяють вихованню міжособистісних відносин між студентами. У процесі проведення занять створюються належні умови для встановлення, збереження й зміни найважливіших форм взаємовпливів і контактів студентів, їх групової взаємодії; - засоби й методи фізичної культури відіграють важливу роль в активізації особистості студента, впливаючи не тільки на його спосіб життя, але й на середовище, що його оточує. Серед осіб, що регулярно займаються фізичною культурою й спортом, активність у соціально-суспільній сфері вище, ніж у тих, що не займаються. Отже, фізкультурно-спортивна діяльність сприяє формуванню в студентів соціальної активності, прагнення до міжособистісної комунікації й у цілому гармонійно сполучається із суспільно-значимими мотивами студентського колективу.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми. Окремого наукового вивчення потребують особливості впливу фізкультурно-спортивної діяльності на виховання студентів різних спеціальностей, а також аналіз виявів вихованості після закінчення університету.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / А. М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.
- 2.Бех І. Д. Виховання особистості: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
- 3.Shipko A. L. Osoblivosti formuvannya kolektivy u tyrisko-kraeznavshi diyalnosti / A. L. Shipko // Gymanit. visn. DVNZ "Pereyaslav-Hmel'nithki dershavni Yniversitet imeni Grigoriya Skovorodi": nayk.-teoret. zb. – Pereyaslav-Hmel'nithki: "PP. SKD", 2009. – Spes. vip. Pedagogika. – s. 262–266.

УДК 378.091.3:796

Ковальова Ю. А.

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті проведений аналіз наукової літератури, що розкриває різні підходи до змістовного наповнення поняття "професійна підготовка", визначається сутність професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. Обґрунтовується потреба професійної підготовки майбутнього вчителя до формування морально-вольових якостей у старшокласників.

Ключові слова: професійна підготовка, сутність професійної підготовки, морально-вольові якості, майбутній вчитель фізичної культури.

Ковалева Ю. А. Сущность профессиональной подготовки будущего учителя физической культуры к развитию морально-волевых качеств у старшеклассников. В статье осуществлен анализ научной литературы, который раскрывает разные подходы к содержательному наполнению понятия "профессиональная подготовка", определяется сущность профессиональной подготовки будущего учителя физической культуры. Обосновывается потребность профессиональной подготовки будущего учителя физической культуры к формированию морально-волевых качеств у старшеклассников.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, сущность профессиональной подготовки, морально-волевые качества, будущий учитель физической культуры.

Kovaleva Y. A. The essence of professional preparation of future teacher of physical training to the formation of moral and volitional qualities in senior pupils The analysis of psychological and pedagogical literature and practice has allowed

to say that at the present stage of modernization of the educational sphere the problem of professional training of future teacher for the various activities is very important. In the article we have made an analysis of the scientific literature revealed different approaches to the definition of "professional training". It was found that the essence of professional preparation of future teacher of physical training consists of the acquirement of professional knowledge, skills and the necessary personal and professional qualities that will be used to encourage the development of the high school pupils. The necessity and features of preparation of future teacher of physical training to the formation of moral and volitional qualities in pupils. It should be mentioned that for the successful educational work future teacher of physical training must learn certain additional theoretical material and acquire relevant practical activities. We presented the special course as an integral part of the system of theoretical and special training of the future teacher of physical training for the formation of moral and volitional qualities in high school pupils. Its objectives are: – to give future teachers of physical training the system of knowledge, abilities and skills about moral and volitional qualities, and to get acquainted with the methods, means of their formation; – provide interest and intensify training of future teacher to the formation of moral and volitional qualities among the high school pupils; – to attract future teacher of physical training to practical activity on this issue; to influence the development of professional qualities of the personality of the of student and especially moral and volitional qualities.

Key words: professional training, the essence of professional training, moral and volitional qualities, the future teacher of physical training.

Постановка проблеми. Суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення, перехід країни на євроінтеграційний шлях розвитку поставили перед загальноосвітніми та вищими навчальними закладами нові завдання модернізації та підвищення якості освітніх послуг на рівні міжнародних стандартів. Здійснюється розробка та реалізація цих завдань щодо встановлення відповідності між метою підготовки, змістом освіти, формами та засобами організації навчально-виховного процесу, новими методичними системами процесу навчання на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів. Важливо наголосити, що одне із найголовніших завдань сучасної освіти в Україні – виховання освіченої, творчої, високоморальної і вольової особистості, забезпечення пріоритетності її гармонійного, всебічного розвитку дитини, становлення духовного, психічного та фізичного здоров'я майбутнього покоління. Ці нові орієнтири закладено у державні стандарти загальної освіти, а також в основи модернізації системи фізичного виховання, що відображено у чинних державних документах: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про фізичну культуру і спорт". Тому на сучасному етапі основними цілями професійної освіти є не тільки підготовка майбутнього фахівця, а й створення умов для розвитку особистості, яка неможлива без вирішення морально-психологічної підготовки педагогічних кадрів. Тобто, проблема розвитку особистості майбутнього вчителя та його підготовка до формування морально-вольових якостей у старшокласників залишається досить актуальною проблемою і є важливою складовою частиною підвищення його педагогічної культури. В сучасних умовах розповсюдження інформаційного пресингу різної технологічної модальності (масові видовища, комп'ютерні технології та Інтернет-реалії тощо), культури насильства, злочинності, пияцтва, наркоманії та інших негативних соціальних явищ, які приводять до згасання фізичних властивостей і розвитку духовно-моральної кризи, ведуть до небезпечної дегуманізації, як особистості, так і суспільства в цілому, виникає об'єктивна необхідність підвищення ролі загальноосвітньої та вищої школи у моральному вихованні учнів і студентів. Учителю має стати рушійною силою національно-культурного відродження України; джерелом психологічної, моральної, інтелектуальної, естетичної, фізичної, емоційної культури; втілювати ідеї педагогіки співробітництва та володіти педагогічною майстерністю [8, с. 86]. У зв'язку з цим організація навчально-виховного процесу з підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у старшокласників вимагає оновлення навчальних планів і програм, зокрема варіативної складової, що і зумовлює розробку нових спецкурсів та факультативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні аспекти підготовки педагога розкриваються у дослідженнях О.А. Абдуліної, А.М. Акусок, С.С. Вітвицької, Ф.Н. Гонаболіна, В.М. Гриньової, І.А. Зязюна, В.Г. Моторіної, В.А. Сластьоніна, А.І. Щербакова та ін. Проблемам професійної підготовки майбутніх учителів у сучасних умовах за окремими напрямками присвячені дослідження педагогів В.П. Андрущенко, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя, О.Г. Мороза, О.М. Пехоти, С.О. Сисоєвої, психологів Г.О. Балла, І.Д. Беха, В.П. Філіпової та ін. Різні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури досліджували багато фахівців, зокрема: Е.С. Вільчковський, Г.Р. Генсерук, Л.О. Демінська, С.С. Єрмаков, А.П. Конох, В.М. Корецький, П.В. Красавцев, Т.Ю. Круцевич, А.М. Кузьмін, І.І. Наумчук, А.С. Нісімчук, О.В. Петунін, В.М. Платонов, І.М. Струнін, Л.П. Сущенко, Б.М. Шиян, Ю.М. Шкрєбтій та ін. Сучасні положення педагогів та психологів: В.П. Андрущенко, І.Д. Беха, Л.І. Божовича, Г.П. Васяновича, О.В. Глузмана, А.В. Донцова, М.І. Сметанського та ін. – сприяють вирішенню важливих питань професійної підготовки високоморального вчителя. Накопичений певний досвід із підготовки майбутнього вчителя до морального виховання: І.Д. Бех, С.О. Ігнатенко, А.М. Залізняк, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та ін.

Метою написання статті є дослідження проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, поряд із якою потрібно виявляти та виховувати морально-вольові якості самого майбутнього фахівця, а також паралельно готувати їх до формування цих якостей у старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Аналіз філософської, педагогічної та психологічної літератури свідчить, що в період реформування української освітньої системи у сучасній педагогіці виникли нові погляди на розуміння традиційних термінів щодо питання підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності, які визначаються по-різному в залежності від контексту їхнього застосування. Тому виникає необхідність уточнення дефініцій, які характеризують професійну підготовку майбутнього вчителя фізичної культури. В енциклопедії професійної освіти поняття «професійна підготовка» визначається як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, що забезпечує можливість успішної роботи з певної професії [1, с. 262]. Як зазначає В.М. Гриньова, у педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення поняття "професійна підготовка": деякі вчені пов'язують професійну підготовку з готовністю до

професійної діяльності (Н. Костіна), інші ж вважають, що вона включає формування готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності (Л. Григоренко, Т. Гущина, Г. Троцко) [2, с. 32]. Окремі автори – С. Гончаренко, І. Рогальська, Л. Сущенко готовність замінюють тотожним поняттям компетентність, тобто професійну підготовку розуміють як процес оволодіння певними видами компетентностей. У своєму докторському дослідженні В.Г. Моторіна поняття “професійна підготовка майбутнього вчителя” розуміє як єдність змісту, структури, цілей навчання та виховання студентів, способів реалізації набутих знань, умінь і навичок в роботі з учнями. Професійна підготовка передбачає цілеспрямовану діяльність по засвоєнню знань студентами та оволодіння ними уміннями і навичками, які будуть використані для стимулювання розвитку особистості учня [4, с. 10]. Т.П. Танько вважає, що професійна підготовка – це система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, в свою чергу, визначається як суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати [2, с. 32].

Професійну підготовку майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту Сущенко Л.П. розглядає як процес, який відображає науково й методично обґрунтовані заходи вищих навчальних закладів, спрямованих на формування протягом терміну навчання рівня професійної компетентності особистості, достатнього для організації фізичного виховання різних верств населення регіону й успішної праці в усіх ланках спортивного руху з урахуванням сучасних вимог ринку праці [6, с. 15]. Ми вважаємо, що найбільш повний аналіз сутності професійної підготовки міститься у праці В.І. Наумчука, де на його думку професійна підготовка вчителя пов'язується перш за все з наявністю та рівнем реалізації професійно значущих знань, умінь, навичок, особистісних якостей, а її результатом є готовність майбутніх фахівців до діяльності вчителя фізичної культури. Він стверджує, що в основі підготовки фахівців має бути самостійна праця суб'єктів навчання із засвоєння накопичених людством знань [5, с. 11]. Аналіз наукових праць учених дозволяє різнобічно визначити сутність професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, яка складається з:

- системи науково й методично обґрунтованих організаційних та педагогічних заходів [2, 6];
- оволодіння систематизованими знаннями, вміннями, навичками та необхідними особистісними професійними якостями [7, с. 14], які будуть використані для стимулювання розвитку особистості учня [1, 2, 4, 5, 7];
- формування готовності студентів до виконання майбутньої професійної діяльності [2, 5].

У дослідженні ми враховуємо, що система спеціальних знань, умінь і навичок майбутнього вчителя – необхідна передумова його практичної професійної діяльності. Разом з тим професійна майстерність формується за умови, коли вчитель керується позитивними мотивами, має відповідні моральні та психологічні якості спеціаліста. Тому оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками потрібно поєднувати з вихованням особистості майбутнього спеціаліста [3, с. 48]. А.І. Щербаків формування особистості та професійну підготовку розуміє як єдиний і нерозривний процес [9, с. 126].

Отже, пріоритетності для нашого дослідження набуває проблема формування професійно-особистісних, а особливо, власне морально-вольових якостей майбутнього фахівця фізичної культури. Це пов'язано з тим, що морально-вольові стани вчителя, які виникають та розвиваються у професійній діяльності, суттєво впливають на його як професійні, так і особистісні характеристики. Оглядовий аналіз психолого-педагогічних, наукових джерел свідчить, що стосовно формування морально-вольових якостей існують різні підходи, але засоби фізичної культури є найбільш ефективним шляхом їх розвитку. Роль учителя фізичної культури у формуванні морально-вольових якостей є провідною і саме тому перед вищою школою стоїть завдання підготувати фахівця, здатного розвивати ці якості у старшокласників.

Нині постає проблема у забезпеченні майбутнього вчителя фізичної культури різноманітними методами, прийомами, засобами та механізмами реалізації формування морально-вольових якостей в учнів старшого шкільного віку під час навчального процесу. Важливо, щоб професійно-педагогічна підготовка вчителя фізичної культури, здатного виявити та сформулювати особистісні морально-вольові якості, здійснювалась і включала в себе як ґрунтовну теоретичну базу, так і можливість застосування своїх знань на практиці. Аналізуючи програму підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, ми виявили, що формуванню їх морально-вольових якостей приділяється недостатньо уваги. Тому, на нашу думку, до навчальних планів з підготовки майбутнього вчителя даного профілю слід вносити спецкурси, факультативи, які сприяли б формуванню готовності студентів до розвитку морально-вольових якостей, оскільки саме зміст освітньої галузі “Фізична культура” передбачає формування цих якостей у школярів, а також створення уяви про вплив занять фізичною культурою на розвиток морально-вольових якостей; навчання правилам загальнолюдської моралі та вміння ними керуватися.

Інтегруючи фактором у системі підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, що забезпечує цілеспрямованість їх підготовки з даного напрямку, є спецкурс “Основи підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у старшокласників”. Наше дослідження свідчить, що для успішної навчально-виховної діяльності з означеної проблеми майбутній вчитель фізичної культури повинен засвоїти певний додатковий теоретичний матеріал та оволодіти відповідною практичною діяльністю. Тому до розробленого нами спецкурсу ставляться такі завдання:

- озброїти майбутнього вчителя фізичної культури системою знань, умінь та навичок про морально-вольові якості та ознайомити з методами, прийомами та засобами їх формування;
- забезпечити інтерес та активізувати навчально-виховну діяльність майбутнього вчителя фізичної культури до формування у старшокласників морально-вольових якостей в процесі вивчення фахових дисциплін;
- залучити майбутнього вчителя фізичної культури до практичної діяльності з формування морально-вольових якостей в учнів старшої школи;
- сприяти становленню самоактуалізації майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у старшокласників;
- розвивати професійні якості особистості майбутнього вчителя, а особливо – морально-вольових.

Під час професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у старшокласників ми маємо наголошувати на тому, що важливим є його власний приклад, який має

вирішальну роль на певному етапі виховання, а також приклади високого прояву моральних та вольових якостей кращих спортсменів на змаганнях, творчий підхід до організації професійної діяльності, використовуючи це як фактор виховного впливу. Важливою складовою успіху, за даних умов, є формування єдиної морально-етичної позиції в колективі при оцінюванні конкретних форм поведінки. Все це накладає на вчителів фізичної культури додаткову відповідальність за своє моральне обличчя та етичну бездоганність вчинків. Під час підготовки майбутнього вчителя фізичної культури обов'язково слід підкреслювати, що саме вони мають організовувати навчально-виховний процес таким чином, щоб викликати у старшокласників інтерес до занять фізичною культурою. Адже проблема формування морально-вольових якостей невід'ємно пов'язана з мотивацією до рухової активності. Мотивація до занять різноманітна, але завжди в її основі лежить інтерес, який є важливою збуджувальною силою для подальшого розвитку особистості. Інтерес до занять фізичними вправами виникає з різних мотивів (приклад друзів, бажання копіювати кумирів, змагання, любов до занять руховою діяльністю та інші.). Поступово інтерес стає свідомим, стійким, сприяє подальшому розвитку морально-вольових якостей учня. Емоційність занять фізичними вправами, конкретність мети, успішне подолання труднощів, дружні стосунки в класі, атмосфера довіри, взаємодопомоги – усе це приваблює старшокласників і дає можливість учителю виявляти та формувати в процесі фізичної культури морально-вольові якості. Разом з цим майбутній вчитель фізичної культури повинен навчити учнів самостійно займатися фізичними вправами, визначати мету занять та шляхи її вирішення. Тому що прояв морально-вольових якостей передбачає наявність мети, а також бажання подолання перешкод, труднощів, зусиль під час виконання фізичних вправ. Тобто, в умовах сучасної парадигми освіти вчитель фізичної культури виступає в ролі організатора всіх видів діяльності учнів як консультант і помічник. Його професійні вміння повинні бути спрямовані не просто на контроль знань та умінь старшокласників, а й на всебічний розвиток особистості школяра, що вимагає більш ґрунтовної підготовки майбутнього фахівця. Зміст запровадженого спецкурсу уможливіє підготовку майбутнього вчителя фізичної культури до організації роботи з формування морально-вольових якостей у старшокласників на уроках фізичної культури. Майбутньому вчителю фізичної культури пропонується практична діяльність, метою якої є вивчення особливостей формування морально-вольових якостей в учнів старшої школи та розробка завдань їх розвитку.

ВИСНОВКИ. Аналіз наукових праць свідчить, що в умовах сучасної модернізації освіти професійна підготовка - це система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками та практичним досвідом, який слід поєднувати з вихованням особистості майбутнього вчителя фізичної культури, формуванням його психологічної готовності до розвитку морально-вольових якостей в учнів старшого шкільного віку. Представлений нами спецкурс є інтегруючою ланкою системи теоретичної та спеціальної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у старшокласників. Даний спецкурс дозволяє активізувати уявлення майбутнього фахівця про розвиток морально-вольових якостей, сприяє формуванню у нього стійких професійних мотивів, відповідального ставлення за власне професійне зростання у даному напрямку роботи педагога, засвоєнню ним знань та умінь щодо організації та проведення її в реальних умовах функціонування старшої школи, орієнтації майбутнього вчителя на постійну творчу діяльність з власного професійного самовдосконалення.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: планується розглянути критерії, рівні готовності майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у старшокласників; визначити педагогічні умови підвищення рівня їх розвитку в процесі фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишнякова С. М. Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – М. : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
2. Гриньова В.М. Суть понять «професіоналізм» та «професійна підготовка» / В. М. Гриньова // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Харків : ХНПУ, 2011. – Вип. 40. – Ч. 1. – С. 28-34.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : [учеб. пособие для вузов] / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – [2-е изд.]. – Мн. : Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.
4. Моторіна В.Г. Дидактичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів математики у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / В.Г. Моторіна. – Х., 2005. – 46 с.
5. Naumchuk V.I. Profesiina pidgotovka maibutnix vchiteliv fizychnoi kultury v protsesi samostiinoi poboty zi sportyvnykh iqor [Professional development of future physical training teachers in the process of individual work in sport games] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk, stupenia kand. nauk : spets. 13.00.04 "Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity" / V.I. Naumchuk. – Ternopil', 2002. – 21 s.
6. Suschenko L.P. Teoretyko-metodychni zasady pidgotovky maibutnix fakhivtsiv fizychnoqo vykhovannia ta sportu u vysykh navchal'nykh zakladakh [Theoretically-methodological bases of the professional training of future specialists in physical education and sports in higher institutional establishments] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk, stupenia d-ra ped. nauk : 13.00.04 "Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity" / L.P. Suschenko. – K., 2003. – 46 s.
7. Hmel' N.D. Teoreticheskie osnovy professional'noj podgotovki uchitelia [Theoretical Fundamentals of Professional Preparation Teacher] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk, stupenia d-ra ped. nauk / N.D. Hmel' – K., 1986. – 46 s.
8. Scherbakov A.I. O podgotovke studentov – buduschih uchitelej k issledovaniju pedagogicheskikh javlenij i protsessov [Oh Preparation studentov - future teachers for the Study and Teaching phenomena processes] /A.I. Scherbakov // Psihologija truda i lichnosti uchitelia : Sb. nauchnih trudov. – L., LGU, 1977. S.124-131.